

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

KABDEBÓ LÓRÁNT

A Szabó Lőrinc-hajsza lélektanához

Kedves Laci barátom!

Bárha jóval fiatalabb vagy nálam (ugyanis a háborús évek duplán számítanak – és itt, felénk, mikor nincsenek háborús évek?), mégis ugyanazt a huszadik századot éltük meg, és ki tudja, milyen újabb borzalmak leselkednek még ránk. Vas Pistának mondtam csak ennyit, utolsó éveiben, amikor nagy büszkén hivatkozott korára, és hangoztatta, ő már túlélte a veszélyeket, legfeljebb minket, fiatalabbakat sajnál: „Pista, gondold csak Max Jacobra, ő is elmondhatta volna ugyanezt.” Erre elgondolkozott. Jártam a Saint-Benoît-sur-Loire-i apátságban, ahol (illetőleg a környékén) a húszas évektől élt „Max Jacob a hű,” a katolizált költő, és ahol a megszállás idején szerzetesek rejtegették, mégis elhurcolták. Emlékét ápolják, saját maga által elmondott verseit lemezen megvehettem. Szóval az életkor nem ment fel egyikünket sem a félelmek alól.

Születésnapj ajándékkul küldök egy kis részletet Szabó Lőrinc 1945-ös *Naplójából*. Most, hogy a készülő Osiris-kiadás számára összeolvastuk Lipa Timea kedves doktoranduszommal, észrevettük, hogy ezt a részletet a költő utólag alaposan átolvasta, és mintha közreadására készült volna, tintairással át is javítgatta. Fontos szövegnek tartotta. Te, a politikai delfinológia értő szakembere méltányolni fogod ezt a kis kultúrtörténeti esszét, amelyet a költő rögtönzött. A világirodalmi példát és saját sérelmét összeolvastva.

A Szabó Lőrinc-hajsza lélektanához

„Lám, ez az Edmond Goncourt! Mennyi mindent feljegyzett, kuriózumot és balgaságot, igazságot és bölcsességet, vegyesen. S milyen felháborodást keltett. Nem közönséges indiszkrécio bűnében marasztalták el! Védekezése okos, ügyes; de azért csak elvi marad és embertelen. A közvetlen észlelet, a kiragadott egyes mozzanat, bármily világosnak¹ és félreérthetetlennek látszik is, kellő distanciálás és összefüggésbe állítás, koordinálás nélkül nem vihető nyilvánosság elé, ha az író, a közlő, a beszámoló csakugyan igazságot akar közölni. Másképp éppen a vélt valóság hamisít a szavaiban, és pedig a legveszedel-

¹ Szabó Lőrinc a géppel írt szót erősen kihúzta, fölé kézzel írta: világosnak.

mesebben és leggonoszabban. Rokon ez a riportok, a riportázs veszedelmével, a torzítással, a karikatúragyártással. Maga a kivonatolás már hamisít. Ahogy Edmund naplója pl. Renannal bánt, azt a módot, azt a félrevezető és pikáns eljárást csakugyan teljes joggal tekintette a világ – és az érintett fél még inkább – gonoszságnak, vénasszonyos pletyka-szomjnak, sőt árulásnak, becstelenségnek. Igazán lehetetlenség és erkölcstelenség, de az agynak és a léleknek vak káröröme is,² ha kikürtölünk közös viták óráiban és perceiben, baráti falak közt elhangzott, gomolygó közléseket, amelyeket a vitázó felekre kölcsönösen megtisztelő bizalom hozott, segített világra, nem minden közreműködése nélkül esetleg épp a baráti ellentmondásoknak, amelyek talán provokáltak is, és ilyen vagy olyan irányba löktek és eltoltak,³ – szóval:⁴ lehetetlenség efféle közléseket, melyek igazán nem jelentenek szükségképpen meggyőződések, kialakult, megmerevedett hiteket, úgy tüntetni fel, a maguk elszigeteltségében, minthogyha végleges és minden pillanatnyiságtól független nézetek, hitvallások lettek volna,⁵ amelyek kimerítik a jellemzett személyek lelki-szellemi tartalmát. Az efféle pillanatsfelvételek megállítják az időt, s ezzel hamisítanak, őriznek valamit, ami már rég nincs s talán sose volt: rágalmaznak, nem is⁶ tehetnek egyebet, mint hogy rágalmazzanak! Teljes joggal láthatták a kitűnő, igazán kitűnő Goncourt kortársai árulásnak, aljasságnak, gonoszságnak az efféle „igazságokat” és „rögzítéseket” amelyek további gondolatársítások keltésével olyan kapcsolatokba és viszonylatokba állítják a megvádoltakat, amelyeket azok egyáltalán nem vállaltak és nem érdemeltek:⁷ a mutató, pikáns, de hamis kis portrékban egyáltalán nem ismertek és nem ismerhettek magukra. Az ilyen eljárás minden lehet, csak nem az a „fair play”, amelynek a szellemi életben uralkodnia kell, s amelynek, ha elveszett, a visszaszerzéséért minden korban azonnal és teljes lélekkel küzdenie kell minden szabad gondolkodónak és becsületes léleknek. A fair play még ellenségek közt is nélkülözhetetlen, hacsak nem a mindenki harca folyik mindenki ellen, s természetesen elsősorban kötelező a hatóságok részéről, amelyek élesebben megvilágított fórumai az igazságtevésnek, mint a mindig csillogó⁸ szellemességek és ármánykodások ködébe burkolt irodalmi és társasági szalonnok. Távlataadás és objektíválás nélkül⁹ regényíró sem használhatja az ilyen hamis „igazságokat”¹⁰; vagy pedig ugyancsak silány kulcsregény lesz a műve. Pedig a Goncourt-esetben az történt csak, hogy egy személy rágalmazott meg sokakat; míg a Sz. L. esetében

2 „az agynak és a léleknek vak káröröme is” – Szabó Lőrinc javítgatásaival.

3 „és eltoltak” – kézírásos beszúrás.

4 Eredetileg „egy szóval.” Az „egy”-et utólag kihúzta.

5 Az eredeti „lennének” szót erősen kihúzta és fölé kézírással írta: „lettek volna.”

6 Az „is” utólagos kézírással.

7 A „vállaltak” és az „érdemeltek” eredetileg jelen időben íródott, kézírással utólag átjavította.

8 A „csillogó” utólagos kézírásos beszúrás.

9 A „híján” szó átjavítva kézírással „nélkül”-re.

10 Az „igazságokat” kézírásos javítás a „hamisító értesüléseket” helyett.

sok személynek többnyire egymástól átvett s egymásén hizlalt téves közlései és igazságtalan „igazságai” sűrűsödnek és súlyosodnak egyetlenegy áldozatra, méghozzá olyan időszakban, amikor a morális légkört mérgessé és fülledtté, gyilkossá és robbanóvá teszi... mindnyájan tudjuk, hogy micsoda! És vajon Sz. L. ilyen akarva-akaratlan hamisító, ilyen naivul vagy nagyon is tudatosan ártalmas „leleplezői” – mind egy-egy Goncourt volnának?”